

Markten in Interfutures

Het denken over de toekomst fascineert velen 1). Interdisciplinaire benaderingen van het toekomstdenken staan sterk in de belangstelling. *Facing the future* is daarvan een recent voorbeeld. Ten minste drie disciplines komen daarbij om de hoek kijken: economie, sociologie en politicologie, maar uiteraard kunnen de bijdragen uit de demografie en de systeemanalyse niet verwaarloosd worden. Zo'n interdisciplinaire benadering heeft haar kinderziektes. Zij kan er gemakkelijk toe leiden dat volgens economen de economische analyse niet voldoende uit de verf komt; sociologen en politicologen zullen wel soortgelijke reacties hebben. Deze ontevredenheid (die er toch ook is) over *Facing the future* zou wellicht verklaard kunnen worden door de wijze waarop de eindrapportering heeft plaatsgevonden. Misschien waren de voorstudies helderder, omdat daarin meer gerichte vragen werden geformuleerd.

Vooraf voor de boeiende analyse van de dynamica van de geavanceerde industriële samenlevingen, vraag ik op deze plaats enige aandacht. Deze analyse werd aanvankelijk opgezet rond twee kernvragen die ook in het eindrapport een belangrijke rol spelen. Teneerste de vraag of de marktsector van deze samenlevingen geen ouderdomskwalen gaat vertonen. En ten tweede, daarmee samenhangend, de vraag of de verzorgingsstaat niet te ver is doorgeschooten. Deze vragen leven waarschijnlijk in vele lidstaten van de OESO. Het is daarom aantrekkelijk over een samenvattende analyse van deze kernvragen te beschikken. Welke aanpak werd in Parijs gevolgd bij het formuleren van antwoorden op deze vragen? Ruwweg komt het hierop neer: de levenskansen van de marktsector worden besproken door antwoorden te formuleren op drie vragen, die elk een uitdaging bevatten voor de wijze waarop de marktsector functioneert. Deze vragen betreffen de aanwending van de produktiemiddelen, de doelmatigheid en ten slotte het nut van het geproduceerde. Om de lezer een indruk te geven van de aanpak van de OESO zal ik op deze plaats daarop iets nader ingaan.

Worden de beschikbare produktiemiddelen in de marktsector wel in de juiste verhoudingen aangewend? Drie produktiemiddelen worden besproken: natuurlijke hulpbronnen, kapitaal en arbeid.

Worden natuurlijke hulpbronnen niet te veel aangewend en te snel opgebruikt? In Parijs gelooft men niet dat er een fysieke schaarste aan grondstoffen zal optreden. Uitputting van grondstoffen kan geen reële bedreiging voor de groei zijn. Ook betwijfelt men in Parijs dat de marktsector aan het verouderen zou zijn omdat de produktiefunctie van de marktsector stramme botten zou krijgen. Aanpassingen in de produktiestructuur vonden in het verleden veelvuldig plaats, en waarom zouden die aanpassin-

gen in de toekomst niet meer kunnen optreden? Wel blijft het een en ander te wensen over wat betreft de snelheid van de aanpassingen: substitutiemogelijkheden in reactie op veranderingen in relatieve prijzen dienen bevorderd te worden. Men erkent echter dat de marktsector wellicht niet adequaat anticipeert op schaarste aan grondstoffen die wordt veroorzaakt door politieke factoren.

Vindt er in de marktsector niet te weinig kapitaalvorming plaats? Twee factoren verdienen aandacht: de vraag- en de aanbodzijde. Er zijn aanwijzingen dat de kapitaalproduktiviteit daalt of, anders gesteld, dat voor een eenheid extra produktie meer kapitaal nodig is. Marginale kapitaalcoëfficiënten stijgen. Dat wil echter nog niet zeggen dat er een einde gaat komen aan de marktsector, hoewel sommige marxisten ons dat graag zouden doen geloven. Immers, als de reële prijs van arbeid stijgt ten opzichte van de prijs van kapitaal, dan zal er voor iedere eenheid extra produktie meer kapitaal gebruikt worden. Grotere behoeften aan kapitaal worden natuurlijk ook geïnduceerd door de hogere prijzen van energie en van milieu. Dat wat de vraagzijde betreft. Loopt er iets mis met de kapitaalvorming vanuit de aanbodzijde gezien? Hoe staat het met de besparingen? Kunnen bedrijven de investeringen nog wel financieren? Hier zouden in de toekomst spanningen binnen de marktsector kunnen optreden. Deze spanningen zullen waarschijnlijk groter zijn naarmate overheden zich minder beperken tot de passieve rol van het opnemen van residuele besparingen en van het overhevelen van deze besparingen naar bedrijven. Naarmate de gedachte veld wint dat ook belastingen steeds meer voor produktieve doeleinden moeten worden aangewend, bijvoorbeeld omdat er dan sprake kan zijn van een politieke controle op de aanwending van deze middelen, kunnen bedrijven steeds meer in moeilijkheden geraken bij het financieren uit winsten of externe middelen van hun investeringen.

Is de marktsector nog wel levensvatbaar als deze sector toenemende structurele werkloosheid oplevert? Is dat niet een teken aan de wand dat er iets mis gaat? Ruwweg gesproken zijn er ook nu weer factoren aan de aanbodzijde en aan de vraagzijde die een rol spelen. Sommige interpretaties van structurele werkloosheid wijzen op een gebrek aan aanbod

van arbeidsplaatsen omdat er te weinig machines zijn, andere op te veel diepte-investeringen die worden uitgelokt door de internationale concurrentie. Weer andere factoren die aan de aanbodzijde genoemd worden zijn: de toenemende rigiditeiten en segmentaties op de arbeidsmarkt. Dit wordt dan onder meer in verband gebracht met de kosten van arbeid: het is meer een vaste in plaats van een variabele kostenfactor. Structurele werkloosheid wordt wellicht ook veroorzaakt door vragers naar banen. Jongeren zijn ontevreden over de banen die beschikbaar zijn. Deze banen stemmen niet overeen met hun aspiraties.

Deze schets van de problemen bij de aanwending van de produktiemiddelen in de marktsector gaat vergezeld van analyses over de doelmatigheid van de produktieprocessen en over het nut van de op markten aangeboden goederen en diensten. Eerst een opmerking over de doelmatigheid. Ik geloof dat de OESO terecht veel aandacht heeft besteed aan de „zachte“ determinanten van de produktiviteitsgroei. De hardere determinanten (investeringen, schaalvoordelen, verbeterde allocatie) krijgen doorgaans voldoende aandacht van economen, maar over de kwantitatieve invloed van de zachte determinanten is veel minder bekend. Deze zachte determinanten zitten besloten in veranderende opvattingen over inkomens, werk en consumptie. Veranderen de preferenties zo dat wij minder „money-minded“ zijn? Is de invloed van de nieuwe consument, de „pocefu“ 2), merkbaar? Een positief antwoord op deze vragen zal ongetwijfeld de doelmatigheid van de marktprocessen (sterk of zwak negatief?) beïnvloeden. In dit verband wordt naast deze veranderende opvattingen ook aandacht besteed aan veranderende instituties. Lesourne, de „director“ van het Interfutures-project, vraagt daarbij speciaal aandacht voor de maatschappelijke ologopolisering 3).

Het derde criterium waarmee de logica van marktprocessen werd geanalyseerd betreft het nut van de produktie. De relevantie van de marktsector wordt in dit kader beoordeeld aan het optreden van verzadigingsverschijnselen, aan economische ongelijkheid en ten slotte aan externe effecten.

Ten slotte moet ik nog een ding kwijt. Op vragen als „heeft de marktsector nog een toekomst?“ en „is de verzorgingssector niet te ver doorgeschooten?“ kan lang en uitvoerig gestudeerd worden, maar bij het uiteindelijke oordeel blijft voor mij Pascals uitspraak van grote waarde: „le coeur a ses raisons, que la raison ne connaît point“.

W. Sidré

1) Zie vooral de bijdragen van Sam Cole en Ian Miles in Chr. Freeman en M. Jahoda (ed.), *World Futures*, Martin Robertson, Oxford, 1979. Gedurende de periode 1965-1976 werden er ten minste zeventien studies gepubliceerd over globale ontwikkelingen op de lange termijn.

2) De pocefu is de post-oil-crisis enlightened and frugal user.

3) Zie J. Lesourne, *Les systèmes du destin*, Daloz, 1976.